

ทฤษฎีการศึกษา

๑. ความหมายของคำว่า "ทฤษฎี"

เพื่อให้เข้าใจความหมาย และลักษณะของ "ทฤษฎีการศึกษา" (Theory of Education) อย่างชัดเจนจึงควรจะได้พิจารณาความหมายของคำว่า "ทฤษฎี" ในความหมายทั่ว ๆ ไป และ ความหมายที่ใช้เฉพาะในสาขาวิชาการต่าง ๆ ให้มีความเข้าใจ เป็นเบื้องต้นก่อน ทั้งนี้เนื่องมาคำว่า "ทฤษฎี" เมื่อใช้ในที่ต่าง ๆ ย่อมจะมีความหมายแตกต่างกันออกไป ตั้งแต่ง่ายที่สุด ถึงความหมายที่สลับซับซ้อน ในเชิงวิชาการ

ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับ หัวข้อสนทนา ในชีวิตประจำวัน คำว่าทฤษฎี ก็จะมี ความหมายเพียงว่าเป็น ความพยายามที่จะอธิบายกรณีที่มีปัญหาหรือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยชี้ให้เห็นถึง "ความน่าจะเป็น" หรือ "อาจจะเป็นไปได้" เช่น กรณีที่มีอุบัติเหตุรถชนกันบนถนนสายนี้บ่อย ๆ ในตอนเช้าครู คนทั่วไปอาจจะให้คำอธิบายว่าเพราะบริเวณนี้มีหมอกลางจืด หรือเป็นเพราะถนนโค้งทำให้ทัศนวิสัยของคน ขับรถไม่ดี นั่นก็คือคนเหล่านั้นมีทฤษฎีว่า "หมอกลางจืด ทำให้เกิดอุบัติเหตุ" อีกคนหนึ่งอาจจะอ้างทฤษฎีว่า "ถนนโค้ง ทัศนวิสัยไม่ดีทำให้เกิดอุบัติเหตุ" หรือในกรณีที่เกิดน้ำท่วมฉับพลัน หรือ เกิดสภาวะฝนแล้งขึ้น ก็มีผู้ที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ ว่า เป็นเพราะป่าไม้ถูกทำลาย นั่นก็คือ การอ้างทฤษฎีว่า "การทำลายป่าทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน และเกิดสภาวะฝนแล้ง" อีกลักษณะหนึ่ง ทฤษฎีอาจจะหมายถึง ความพยายามที่จะทำนาย ปรากฏการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน ประกอบกับหลักเหตุผลมาชี้ให้เห็นจริง เห็นจังในเรื่องนั้น ดังเช่นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ โทมัส มัลธัส (Thomas Malthus) ได้ทำนายไว้ว่า การเพิ่มประชากรของโลกมีแนวโน้มสูงขึ้น อย่างรวดเร็ว

ในอัตราส่วนที่มากกว่าเพิ่มผลผลิตด้านอาหาร ถ้าหากไม่มีการควบคุมอัตราการเพิ่มของประชากร ให้มีสัดส่วนพอเหมาะ กับอัตราการเพิ่มผลผลิตด้านอาหารแล้ว จะต้องเกิดปัญหาการขาดแคลนอาหาร ในอนาคตแน่นอน ในลักษณะเช่นนี้ "ทฤษฎี" จึงเป็นการทำนายสภาวะที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

อีกลักษณะหนึ่งที่เรา จะเข้าใจ ความหมายของคำว่า "ทฤษฎี" ในชีวิตประจำวัน คือ การกล่าวถึงทฤษฎีในความหมายที่ตรงข้ามกับการปฏิบัติ ข้างไฟฟ้า จะลัดถึงทฤษฎี และเข้าใจว่า คือสิ่งที่เขาเคยเรียนมาแล้วในห้องเรียน ซึ่งแตกต่างไปจากสิ่งที่เขากำลังทำอยู่จริงในการปฏิบัติหน้าที่ประจำวัน คือ การเดินสายไฟฟ้า การควบคุมการจ่าย กระแสไฟฟ้า ฉะนั้นทฤษฎีตามความหมายนี้ จึงหมายถึงหลักการที่กล่าวไว้เป็นตัวหนังสือหรือในตำรา ในขณะที่ทำการปฏิบัติเป็นการลงมือกระทำกับเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ เช่นครูอาจจะเข้าใจว่าทฤษฎีการสอนคือ สิ่งที่มีอยู่ในตำราระเบียบวิธีสอนทั่วไปที่ตนเคยศึกษาในวิทยาลัยครู ซึ่งต่างจากสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ในห้องเรียนจริง ๆ คือทำการสอน การใช้ อุปกรณ์การอธิบาย การควบคุมชั้น ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล เป็นต้น

จากตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า แต่ละกรณี จะมีการกล่าวถึงหลักความรู้ หรือ ความเชื่อ ในเรื่องนั้น ๆ เช่นในการอธิบายเหตุรถชนกัน ก็อ้างถึงหลักการด้านทัศนวิสัยบนท้องถนน มีผลทำให้เกิดอุบัติเหตุ การอธิบายกรณีน้ำท่วมหรือฝนแล้ง ก็อ้างถึงหลักการ ความรู้ด้านนิเวศวิทยา คำทำนายของมัลธัส ก็เป็นการอ้างความเชื่อของเขา เกี่ยวกับการเพิ่มของประชากรกับการผลิตอาหาร เป็นต้น กรณีเหล่านี้ชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีนั้นมิใช่บทบาทในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ โดยอาศัยหลักความเชื่อที่มีเหตุผล ในความเป็นไปได้

มาสนับสนุน การอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น หรือ ที่เกิดขึ้นในอนาคต ลักษณะเช่นนี้ จะช่วยให้เรา เข้าใจลักษณะที่เป็นหัวใจของ "ทฤษฎี" นั่นก็คือ ทฤษฎีนั้นเป็นเครื่องมือ สำหรับนำไปอธิบายปัญหา หรือ ทำนายปรากฏการณ์ใน เรื่องใดเรื่องหนึ่ง อย่าง มีเหตุผล เราจะพบเห็นการใช้ "ทฤษฎี" อย่างกว้างขวาง และสลับซับซ้อนในสาขาวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์นั้นเป็นกิจกรรมอันหนึ่งที่พยายามที่จะอธิบาย - ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก คนทั่วไปจึงมัก จะนึกถึง "ทฤษฎี" ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง วิทยาศาสตร์ และ เข้าใจว่าทฤษฎีที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็น ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ จึงควรพิจารณา ลักษณะเฉพาะของทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ เพื่อนำมา เปรียบเทียบกับทฤษฎีการศึกษาต่อไป

ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือ Scientific-Theory นั้น เป็นการพยายามที่จะอธิบาย ปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นหรือ เป็นไปในโลก คำว่าโลกในที่นี้ก็กว้าง ๆ ซึ่งหมายถึง สภาวะอันซับซ้อนของสรรพสิ่ง รวมไปถึง เหตุการณ์ และ สถานการณ์ทั้งหลาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มักจะมีเกิดขึ้นอย่างมีแบบแผน สามารถมองเห็น การเอกภาพ (uniformity) ได้ นักวิทยาศาสตร์สนใจใน การเอกภาพของแต่ละปรากฏการณ์เหล่านี้ แล้วเข้าไป สืบเสาะหาความจริงเพื่อนำมาเปิดเผย หรือนำมาอธิบาย ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นอะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร-และ ทำนายว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต ในการแสวงหาคำตอบเช่นนี้ นักวิทยาศาสตร์ก็เริ่มต้นด้วยการตั้ง "สมมุติฐาน" (Hypothesis) หรือการคาดคะเนว่าจะเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ เช่น ตั้งสมมุติฐานว่า ปริมาตรของก๊าซขยายตัวขึ้นเมื่ออุณหภูมิ เพิ่มขึ้น หรือ สมมุติฐานว่าแท่งวัตถุใด ๆ ที่วางลาด ส่องรังสีอย่างอมตะทุกคู่ที่สัมผัส เมื่อตั้งสมมุติฐานเช่นนี้ แล้วนักวิทยาศาสตร์ก็จะดำเนินการทดลอง เพื่อการพิสูจน์ว่าเป็นจริงตามที่กล่าวไว้ในสมมุติฐานนั้นหรือไม่ หากผลการพิสูจน์ยืนยันความเป็นจริง ตามที่คาดคะเนไว้ในสมมุติฐานนั้น ๆ แล้ว ก็จะถูกนำมาตั้งไว้เป็น "กฎ" ซึ่งเรียกว่า "กฎธรรมชาติ" กฎต่าง ๆ เหล่านี้

เองที่นักวิทยาศาสตร์นำมาตั้งเป็น "ทฤษฎี" ขึ้น ทฤษฎีเหล่านี้จึงเป็นเครื่องมือสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ หรือ ทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น ทฤษฎีว่า ด้วยแรงโน้มถ่วงของ นิวตัน (Newton's theory of Gravity) หรือทฤษฎีของ ชาลส์ ดาร์วิน ว่าด้วยการเลือกโดยธรรมชาติ Darwin's theory of natural selection) เป็นต้น

จากการพิจารณาทฤษฎีวิทยาศาสตร์ดังกล่าวมานี้ จะสังเกตเห็นลักษณะสำคัญ ของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ อย่างชัดเจน ๓ ประการ คือ

๑) ทฤษฎีวิทยาศาสตร์นั้นอาศัยข้อเท็จจริง ซึ่งสามารถรู้ได้ พิสูจน์ให้เห็นจริงได้ เมื่อนักวิทยาศาสตร์จะสร้างทฤษฎีใด ๆ ขึ้นมา จะต้องพยายามหา หลักฐานข้อเท็จจริงมาพิสูจน์ให้เห็นประจักษ์ ซึ่งการหาหลักฐานนี้อาจจะได้มาจากการสังเกต การทดลอง ถ้าไม่สามารถจะหาหลักฐานมาพิสูจน์ได้ ทฤษฎีนั้น ๆ ก็ย่อมจะถูกยกเลิกไปหรืออาจเป็นเพียงสมมุติฐานที่ยังหา ข้อพิสูจน์ไม่ได้เท่านั้น

๒) ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ เป็นทฤษฎีในเชิงอธิบาย (explanatory theories) มากกว่าจะเป็นทฤษฎีเชิงปฏิบัติ (practical theories)

๓) ในทางวิทยาศาสตร์ คำว่า สมมุติฐาน กฎ และทฤษฎี มีนัยที่ต่างกัน หรือ ใช้ในความหมายเดียวกันได้ แม้แต่ในงานเขียนทางวิทยาศาสตร์ และ ในบรรดานักวิทยาศาสตร์ด้วยกัน ก็ไม่ได้ใช้คำเหล่านี้ ในความหมายที่แตกต่างกันอย่างเข้มงวดกวดขัน

๒. ลักษณะทั่วไปของทฤษฎีการศึกษา

หากเราพิจารณาจาก "ทฤษฎีการศึกษา" ของ นักการศึกษาคนสำคัญ ๆ ในอดีต เช่น เฟลโด รูโซ (Rousseau) เฟรเดอริค (Froebel) และ นักการศึกษา คนอื่น ๆ เราก็จะสังเกตเห็นว่าทฤษฎีการศึกษาของ ท่านเหล่านั้น มิได้เป็นไปตามลักษณะของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ ดังที่กล่าวมาแล้ว นั่นก็คือทฤษฎีการศึกษาแต่ละ ทฤษฎี เหล่านี้ จะอาศัยหลักฐานอ้างอิงจากการสังเกต หรือ จากการทดลองอย่างมีระบบน้อยมาก เช่นทฤษฎี ว่าด้วย ธรรมชาติของเด็ก การเจริญเติบโตของเด็ก ทฤษฎีเกี่ยวกับการสอน เป็นต้น สิ่งที่เราจะพบเสมอใน

ทฤษฎีการศึกษาของท่านเหล่านี้ก็คือการเริ่มด้วยกำหนดหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาว่าการศึกษาคืออะไร การจัดการศึกษควรทำอย่างไร ธรรมชาติของผู้เรียนเป็นอย่างไร ธรรมชาติของความรู้เป็นอย่างไร ข้อเสนอแนะว่าควรจะทำอย่างไร นักเรียนควรเรียนอะไร ตลอดจนเสนอแนะว่าคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องควรจะทำอะไร การกำหนดหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ก็จะเป็นการยอมรับกันโดยปราศจากข้อโต้แย้ง หรือ แม้แต่ข้อสรุปของทฤษฎีที่นำมากล่านั้นก็ไม่สามารถตรวจสอบ หรือยืนยันโดยข้อเท็จจริงได้ดังเช่น ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ ลักษณะเช่นนี้จึงมีผู้ให้ความเห็นว่า เพลโต เฟออบิล หรือสุสาก็ดี ไม่ใช่นักทฤษฎีการศึกษาริง ๆ เพราะหลักการของท่านเหล่านี้ไม่ได้มาจากการพิสูจน์สมมุติฐาน ไม่สามารถจะนำมาทดสอบ หรือหาหลักฐานมายืนยัน ความถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ได้ หากแต่การใช้ชื่อ "ทฤษฎี" โดยการอนุโลมเท่านั้นเอง

ลักษณะที่แตกต่างสำคัญอีกประการหนึ่งระหว่างทฤษฎีวิทยาศาสตร์ กับทฤษฎีการศึกษา ที่ควรจะนำมาถกเถียงกันก็คือ ทฤษฎีวิทยาศาสตร์นั้น เป็นทฤษฎีเชิงบรรยาย (descriptive) และ เป็นทฤษฎีเชิงอธิบาย (explanatory) หลักสำคัญของวิทยาศาสตร์ ก็คือการค้นหาความจริงของโลกเพื่อนำมาเปิดเผยแล้วแถลงไว้เป็นกฎของธรรมชาติ หรือ กำหนดไว้เป็นทฤษฎี เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ หรือนำมาทำนายปรากฏการณ์บางอย่าง แต่ไม่ใช่หน้าที่ของนักวิทยาศาสตร์ ที่จะบอกว่าคุณรู้ในเรื่องที่ค้นพบนั้นๆ จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร กล่าวคือ หน้าที่ของนักวิทยา-

ศาสตร์ไม่ใช่เพื่อนำผลไปปฏิบัติแต่ค้นให้พบความจริง - และ นำความจริงนั้นมาอธิบายปรากฏการณ์หลัก หรือ ความจริงที่นำมาอธิบายในเรื่องนั้นก็คือทฤษฎีนั่นเอง

ส่วนทฤษฎีการศึกษา เป็นทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติหน้าที่ ประการแรกของทฤษฎีการศึกษา ก็คือ การชี้แนะหรือให้ข้อเสนอแนะ ทฤษฎีวิทยาศาสตร์จะบอกเราว่าเรื่องนี้เรื่องนั้นเป็นอะไร ส่วนทฤษฎีการศึกษา จะเสนอแนะว่าควรจะทำอะไร และ ควรจะทำอย่างไรในเรื่องนั้น ๆ จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทฤษฎีการศึกษานั้นเป็นทฤษฎีเชิงนิเทศ (prescriptive) และเป็นทฤษฎีเชิงปฏิบัติ ส่วนทฤษฎีวิทยาศาสตร์นั้นเป็นทฤษฎีเชิงพรรณนา (descriptive) และเป็นทฤษฎีเชิงอธิบาย (explanatory)

๓. ทฤษฎีการศึกษากับปรัชญาการศึกษา

(Theory of Education and Philosophy of Education)

ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้น ทฤษฎีการศึกษามุ่งเน้นทฤษฎีเชิงปฏิบัติ และ กิจกรรส่วนใหญ่ ในด้านการศึกษาถึง ะเป็นการปฏิบัติ เพื่อให้บังเกิดผลตามจุดหมายที่กำหนด ในลักษณะเช่นนี้ ทฤษฎีการศึกษา กับ การปฏิบัติ จึงมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ยิ่งไปกว่านั้นยัง ต้องสอดคล้องกับ "ปรัชญาการศึกษา" ที่จะนำมาใช้เป็นแม่บทอีกด้วย ในที่นี้ควรจะได้ทำความเข้าใจว่า กิจกรรหลักทั้ง ๓ ด้านของการศึกษา คือ ปรัชญา ทฤษฎี และ การปฏิบัติ มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างไร ซึ่งจะนำมาอธิบายในลักษณะที่แสดงเป็น "รูปแบบ" (Model) ให้มองเห็นภาพง่ายเข้าใจ โดยการสมมุติเปรียบเทียบ ดังนี้



ด้านเราเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของกิจกรรม ทั้ง ๓ ระดับของการศึกษา คือ ปรัชญา ทฤษฎี และการปฏิบัติ ก็จะเหมือนกับบ้านที่มี ๓ ชั้น ในชั้นล่างสุดของบ้านคือ ชั้นที่หนึ่งนั่น เป็นชั้นที่มีการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของการศึกษา (educational practices) เช่น การเรียน การสอน การฝึกอบรม การสาธิต การลงโทษนักเรียน ฯลฯ หรืออีกนัยหนึ่งก็ได้แก่กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำกันอยู่ในโรงเรียนทั่ว ๆ ไปนั่นเอง ชั้นที่สองของบ้านจะ เป็นฝ่ายที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับ "ทฤษฎีการศึกษา" ซึ่งทำหน้าที่กำหนดหลักการ (principles) ให้คำปรึกษา (counseling) ให้ข้อเสนอแนะ (recommendations) แล้วนำหลักการข้อเสนอแนะคำปรึกษาเหล่านี้ ลงไปสู่ชั้นที่หนึ่งเพื่อให้ดำเนินการปฏิบัติ ชั้นที่สามของบ้าน ก็จะ เป็นฝ่ายที่ทำหน้าที่ด้าน "ปรัชญาการศึกษา" การกิจหลักของฝ่ายนี้ก็คือ วิเคราะห์ตีความ การอธิบายแนวคิดต่าง ๆ ให้เกิดความกระจ่างชัดเจน (clarification of concepts) ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ก็จะ เป็นแนวคิด เกี่ยวกับ เรื่องที่กำกวม ดำเนินอยู่ในชั้นที่สอง และชั้นที่หนึ่ง เช่น การวิเคราะห์ ตีความเกี่ยวกับความหมาย ความมุ่งหมาย ของการศึกษา การสอน หลักสูตร ผู้เรียน ฯลฯ เป็นต้น ขณะเดียวกันฝ่ายปรัชญา ก็จะ พิจารณาสมมติฐานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับทฤษฎีในระดับที่สอง ว่าดำเนินไปอย่างสม่าเสมอ มีความน่าเชื่อถือเพียงตรงถูกต้องหรือไม่ การทำหน้าที่ของทั้งสามฝ่ายนี้จะกระทำอย่างเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน หมายความว่าระดับสูงแต่ละระดับนั้นย่อม นำปัญหาขึ้นมาจากระดับล่าง และ วิเคราะห์ตีความเสนอแนะให้สอดคล้องกับการปฏิบัติในระดับล่าง ทำนองเดียวกันระดับล่างก็ต้องปฏิบัติให้ สอดคล้องกับแนวคิด หลักการและ ข้อเสนอแนะที่เบื้องบนเป็นผู้กำหนดเช่น กิจกรรมเพื่อนำไปปฏิบัติ วิจัยสอน การวัดผลประเมินผล และการลงโทษนักเรียน เป็นต้น ปรัชญาการศึกษา ก็จะ ทำการวิเคราะห์ ตีความ อธิบายแนวคิดในเรื่องเดียวกันนี้ทั้งระดับปฏิบัติ และระดับการกำหนดทฤษฎี ในลักษณะเช่นนี้จึงนับได้ว่า ทฤษฎีการศึกษา และ ปรัชญาศึกษานั้นเป็นกิจกรรม ที่อยู่ในระดับที่สูงกว่า

ระดับปฏิบัติ และเป็นกิจกรรมที่ทำหน้าที่ในการนำทางไว้แก่การปฏิบัติ จึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีการศึกษานั้นเป็นทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติ หรือ เป็นการกำหนดแนวทาง - กำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติ เพื่อให้การปฏิบัติ นั้น ๆ ดำเนินไปในทิศทางที่จะบรรลุถึงปรัชญาการศึกษา จึงถือ ว่า ปรัชญาการศึกษานั้นเป็นอุดมคติทางการศึกษาการจัดการศึกษาจะต้องดำเนินไปให้บรรลุถึงอุดมคตินั้น

๔. แนวคิดที่เป็นพื้นฐานในการกำหนดทฤษฎีการศึกษา

หากพิจารณาตามคำจำกัดความแล้ว ทฤษฎีการศึกษา ก็หมายถึง ประมวลแนวคิดพื้นฐาน (assumptions) ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษานั้นเอง หมายความว่า ทฤษฎีการศึกษาทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเช่น ทฤษฎีการเรียนการสอน ย่อมจะถูกกำหนดขึ้นมาจากโดยอาศัยแนวคิดพื้นฐาน (assumptions) จากหลาย ๆ ด้าน นับตั้งแต่แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของ - ความรู้ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ - และ พัฒนาการของเด็ก แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายไป จนถึง แนวคิดพื้นฐานทางด้านสังคมวัฒนธรรม เมื่อนำแนวคิดพื้นฐาน จากหลาย ๆ ด้านเหล่านี้ มาประมวลเข้าด้วยกันก็จะสามารถกำหนดเป็นหลักการได้ว่า การเรียน การสอนที่ดีต้อง นำไปสู่เป้าหมาย อันที่ประสงค์นั้นควรมี หลักการ และ วิธีการอย่างไร หลักการและวิธีการที่ได้กำหนดขึ้นนี้ก็คือ ทฤษฎีการสอน ซึ่งยังเป็นทฤษฎีหนึ่งในทฤษฎีการศึกษานั้นเอง ทฤษฎีนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นที่รวมของแนวคิดพื้นฐานหลาย ๆ ด้านที่กำหนดขึ้นเพื่อนำไปปฏิบัติ

ทฤษฎีการศึกษาโดยทั่วไปประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับจุดหมาย

(Assumptions about Ends)

การศึกษานั้นถือว่า เป็นเครื่องมืออันหนึ่ง ที่จะนำไปสู่การสร้างสรรคสังคม จึงต้องคำนึงถึงจุดหมายนั้น ๆ (ends) อันเป็นจุดหมายที่พึงประสงค์สำหรับสังคม เมื่อทราบจุดหมายที่แน่ชัดแล้วก็จะนำมากำหนดเป็น - จุดมุ่งหมายทางการศึกษา (aims of education) ขึ้น ดังนั้นทฤษฎีการศึกษา จึงต้องมีแนวคิดพื้นฐาน

เกี่ยวกับคุณค่า (assumptions of value) อันเป็นที่ยอมรับกันได้ว่า การศึกษานั้นจะก่อให้เกิดคุณค่าสูงสุดต่อสังคม และต่อบุคคล หากพิจารณาทฤษฎีการศึกษาของนักปรัชญาในอดีต เช่น เพลโต จอห์น ลอค และ จอห์น ดิว เป็นต้น ถึงพบว่าทฤษฎีการศึกษาเหล่านี้มีระดับต้น ด้วยการกำหนดแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับจุดหมาย (ends) ที่จะทำให้เกิดคุณค่าต่อสังคม เช่น พิจารณาว่าการศึกษาคควรจะดำเนินไปเพื่อสร้างสวัสดิสังคมแบบใด บุคคลควรจะได้รับการศึกษาในแนวใด นั่นคือกำหนดแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับ "คนในอุดมคติ" และ "สังคมในอุดมคติ" แล้วจึงจะนำไปกำหนดจุดหมายทางการศึกษา และสร้างเป็นทฤษฎีการศึกษาขึ้นมา ตัวอย่างเช่น จอห์น ลอค ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เห็นว่าการศึกษาคควรมุ่งสร้างเด็กทุกคนให้เป็นคริสเตียนที่ดี มีความรับผิดชอบและมีวินัยธรรมเพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตามสภาพของสังคมในขณะนั้น เพลโต มีแนวคิดเกี่ยวกับสังคมในอุดมคติว่าเป็นสังคมที่เที่ยงธรรม (just society) และเห็นว่าการศึกษาควรจะสร้างคนให้เป็นผู้ที่พิทักษ์ความเที่ยงธรรม (just man) เพื่อให้คนเหล่านั้นทำหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสมในสังคม ในลักษณะที่เที่ยงธรรมเช่นนี้ การศึกษาจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างสังคมที่ดีและสร้างคนดี ส่วน จอห์น ดิว ก็สร้างทฤษฎีการศึกษามาบนพื้นฐานของความเชื่อในคุณค่าของสังคมที่เป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมของคนที่เป็นนักประชาธิปไตย (democratic man) ทั้งนี้เพราะ จอห์น ดิว เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่อยู่นิ่ง และรู้จักแก้ปัญหา (Man is an active, social, problem-solving animal) การรู้จักแก้ปัญหาจึงเป็นหนทางที่มนุษย์จะควบคุม และเอาชนะสิ่งแวดล้อมที่ไม่พึงประสงค์ได้ และนำไปสู่การสร้างสวัสดิสังคมให้พัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง จากแนวคิดพื้นฐานเช่นนี้ การศึกษาจึงไม่ใช่เป็นไปเพื่อสร้างขุนนางชั้นปกครองหรือเพื่อสร้าง - นักปราชญ์ (scholars) หรือแม้กระทั่งสร้างชนชั้นกลาง (middle-class-man) แต่เป็นจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างคนสมัยใหม่ (modern man) คือคนเมืองที่เป็นประชาธิปไตย

(๒) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ (assumptions about the nature of man) ซึ่งหมายถึงธรรมชาติของผู้ที่จะรับการศึกษาคหรือผู้เรียนนั่นเอง แนวคิดพื้นฐานประการหนึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ก็คือ ทฤษฎีกรรมของมนุษย์ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถปรับได้ หล่อหลอมได้ หรือปั้นได้ ถ้าคนเกิดมามีพฤติกรรมที่คงที่ตายตัวไม่สามารที่จะเปลี่ยนแปลงได้แล้วไซริ การศึกษาคก็จะไม่มีความหมาย และหมดความจำเป็น แต่แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์นี้ก็มีผู้เห็นในแนวทางที่แตกต่างกันออกไปอีกมากมาย บางฝ่ายก็เห็นว่าโดยธรรมชาตินั้น เด็กมีลักษณะคือดึงไปในทางที่เลว หากปล่อยตามลักษณะธรรมชาติเช่นนั้นแล้ว ก็จะนำไปสู่ทางชั่วร้ายได้ ดังนั้นผู้ใหญ่จึงจะต้องเป็นฝ่ายนำ และควบคุม บางฝ่ายก็องความเห็นว่าลักษณะที่ดึงดึงเช่นนี้มีโทษเหตุบังเอิญ หากแต่เป็นลักษณะที่ลึกลับมากับเด็กโดยธรรมชาติ เป็นลักษณะที่เป็นบาปปกคลุมมาโดยกำเนิด นักปรัชญาบางฝ่ายมีความเห็นตรงกันข้าม เช่น รูโซ และฮานูสตีร์ ที่เห็นว่าเด็กนั้น โดยธรรมชาติแล้วจะเป็นคนดีคือ ดีมาโดยกำเนิด หากเด็กถูกกลายไปในทางที่ชั่วแล้ว ก็เป็นเพราะเขาถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการดูแลที่ดี นอกจากนั้นรูโซ ยังต่อต้านแนวคิดของคนทั่วไป ในสมัยศตวรรษที่ ๑๘ อย่างแข็งขัน ที่คนยุคนั้นกระทำต่อเด็กเสมือนเขาเป็นผู้ใหญ่ รูโซเห็นว่า เด็กก็คือเด็ก เด็กไม่ใช่ผู้ใหญ่ตัวเล็ก เขามีธรรมชาติความต้องการ ความรู้สึกนึกคิดเป็นไปตามวัยของเขา ฉะนั้นการให้การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ผู้ใหญ่จะต้องคำนึงถึงธรรมชาติด้านพัฒนาการของเด็ก เพรอ เบอ ก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันนี้ เขาเห็นว่าเด็กนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้า ซึ่งจุดหมายที่เขาเกิดมานั้นก็เพื่อธำรงไว้ซึ่งความดีเพื่อเข้าสู่สภาวะที่สมบูรณ์ เยี่ยงพระเจ้าเป็นเจ้า ความคิดพื้นฐานเช่นนี้ ย่อมไม่ใช่ไซริคนใดคนหนึ่งจะกล่าวได้โดยถูกต้อง แต่ก็เป็นเรื่องที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการนำมากำหนดเป็นแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการศึกษา ประเด็นสำคัญคือ ทฤษฎีการศึกษาโดยทั่วไปนั้นจะต้องมีหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้เรียน - เพื่อจะนำมาเป็นหลักในการที่จะเสนอแนะว่าควรจะสอนอย่างไร สอนให้บรรลุวัตถุประสงค์

(๓) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับ ธรรมชาติ ของ ความรู้ (assumptions about the nature of knowledge) ปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ - ประการหนึ่งที่เป็นประเด็นถกเถียงกันระหว่าง นัก - ปรัชญาคือ ความรู้ที่แท้จริงนั้นเมื่ออยู่จริงหรือไม่หรือเป็นเพียงความเห็นในเรื่องนั้น ๆ เท่านั้น แนวคิดพื้นฐานในเรื่องนี้ว่า ความรู้เป็นสิ่งเป็นไปไม่ได้ และเมื่ออยู่จริง มีคนจำนวนน้อยเท่านั้น ที่ชอบคิดอย่างอาจจริงอาจจัง - และ เกิดความสงสัยในความเป็นไปไม่ได้ของความรู้ที่แท้จริง บางทัศนคติเห็นแตกต่างกันในเรื่องคุณค่า และ ความเป็นไปไม่ได้ ของความรู้ เพลโตเองก็มีความเห็นว่า ความรู้ที่ควรจะได้ชื่อว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงนั้น ได้แก่ ความรู้ที่มีความใกล้เคียงกับความรู้ทาง คณิตศาสตร์ เพราะความรู้ประเภทนี้เท่านั้น ที่มีความแน่นอน ส่วน ความรู้ประเภทอื่น ๆ นั้นเป็น เพียงความเห็น หรือไม่ก็เชื่อถือไม่ได้ นักปรัชญาคนอื่น ๆ เช่น จอห์น ดุย เห็นว่าความรู้ประเภทวิทยาศาสตร์เท่านั้นที่ควรแก่การเชื่อ ถือได้ที่สุด เพราะความรู้ประเภทนี้ช่วยให้มนุษย์สามารถ ควบคุมสิ่งแวดล้อม และควบคุม คุณภาพชีวิตของมนุษย์ ได้ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้นี้ยังมี อิทธิพลต่อทัศนะเกี่ยวกับวิธีสอนและต่อการจัด ะกาหนด ทฤษฎีว่าด้วยการเรียนการสอน ดังเช่น ด้านชื่อว่า ความรู้เชิงคณิตศาสตร์ เป็นพื้นฐานของความรู้ที่ถูกค้อง ึ่งเสนอแนะวิธีสอน ที่มีลักษณะสอนให้คิดเน้นความ สำคัญของการคิด โดยวิธีการแบบอนุมาน (deductive inference) หรือหากยึดหลักเบื้องต้นว่า วิทยาศาสตร์ ภายภาพเป็นวิชาที่มีความสำคัญขั้นพื้นฐาน การเรียน และ วิธีสอนก็จะเน้นวิธีการสังเกต ค้นคว้า ทดลอง ำแน่นอนย่อมจะต้องไม่มีใครให้ข้อเสนอแนะว่า วิธีสอน ทั้งหมดควรจะต้องดำเนินตามแบบอย่าง วิธีคณิตศาสตร์ หรือ วิทยาศาสตร์ แม้ข้ปฏิบัติวิธีคิดแบบอื่นๆ แต่หมายความว่า หากทฤษฎีการศึกษานั้นยึดแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับ ธรรมชาติของความรู้ในลักษณะใดก็ ะนั้น หรือให้ ความสำคัญแก่วิธีสอนแบบนั้น ๆ แนวคิดพื้นฐานอีก ำลักษณะหนึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติความรู้ก็คือ การที่ถือว่า ความรู้ และ ทักษะนั้นมีคุณค่าทั้งในแง่ที่เป็นเครื่องนำไป

สู่จุดหมายปลายทาง คือคุณค่านอกตัว และคุณค่าในตัว ตัวอย่างเช่น คณิตศาสตร์ อาจจะให้ประโยชน์ทางด้าน เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เราสามารถ คิดคำนวณอันสลับ ซับซ้อนในด้านวิศวกรรมศาสตร์ (นี่คือคุณค่านอกตัว) แต่ ในแง่หนึ่งก็เป็นวิชาที่เรียนเพื่อรู้หรือ เพื่อพัฒนาปัญญา (นี่คือ คุณค่าในตัว) การเห็นที่แตกต่างกันในลักษณะ เช่นนี้ก็จะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีการศึกษา ที่มีหลักการ และวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ประเด็นที่สำคัญก็คือไม่ว่า ทฤษฎีการศึกษาใด ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับ และอาศัย แนวคิดพื้นฐานในด้านที่ว่า การศึกษานั้นควร ะจัด ะไร ให้แก่ผู้เรียน และวิธีใดที่จะเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน

ผลจากการที่ได้อาศัยแนวคิดพื้นฐาน ทั้ง ๓ ด้าน มาเป็นองค์ประกอบในการกำหนดทฤษฎีที่ว ๆ ไป ทางการศึกษา จึงทำให้มีทฤษฎีการศึกษาที่สำคัญ และเป็นที่ยึดกันอย่างแพร่หลายอยู่ ๒ ลักษณะคือแนวการ จัดการศึกษาแบบดั้งเดิม หรืออนุรักษนิยม (tradit - ional approach) กับการศึกษาแผนใหม่ หรือแบบ พิศพัฒนาการ (progressive approach) การศึกษา แบบอนุรักษนิยมนั้นถือว่า เด็กหรือ ผู้เรียนมักจะ ะไม่ ชอบการศึกษาเล่าเรียน ด้วยเหตุนี้ การสอนเด็กให้เกิด การเรียนรู้ หรือ การให้การศึกษา จึงต้องเป็นการขึ้นำ การบังคับและเข้มงวด ฝ่ายนี้มีความคิดว่า เด็กนั้นจะ ึ่งต้อง ถูกนำมาให้รับการศึกษาในโรงเรียน ครูจะต้อง เป็นผู้กระทำให้เกิดการเรียนรู้ การศึกษาฝ่ายที่เห็น ด้วยกับหลัก และวิธี การศึกษาแบบนี้จะ เน้นความสำคัญ ของ "เนื้อหาวิชา" ที่เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ ถือว่า การศึกษานั้นเป็นการสะสมความรู้ และทักษะที่สำคัญๆ และ มีคุณค่า ยิ่งไปกว่านั้น ลักษณะของตัวความรู้หรือ เนื้อหาวิชา จะต้องเป็นวิชาที่เด่น ๆ และ มีความสำคัญ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์ วรรณคดีและ ื่น ๆ การศึกษาในลักษณะเช่นนี้จึงเปรียบได้กับการจัด ให้มีอันตราย

ระหว่าง ภาษาที่เต็มเปี่ยมกับภาษาที่ว่างเปล่า ึ่งจะนำมาบรรจความรู้ ภาษาที่เต็มเปี่ยมนั้นก็คือครู ซึ่งถือว่า ะต้อง เต็มเปี่ยมด้วยความรู้ เป็นที่รวมของ

ความรู้ที่สำคัญ ๆ เป็นที่รวมของทักษะความชำนาญชำนาญรอบด้าน และ เป็นที่รวมของทัศนคติ และ คุณค่าที่ดีทั้งหลาย ในขณะที่ตัวผู้เรียนนั้นเป็นเสมือนภาชนะที่ว่างเปล่า และจำเป็นจะต้องเติมความรู้ลงไปให้เต็ม นอกจากนั้นยังเห็นว่าเด็กหรือ ผู้เรียน โดยปกติมีความซุกซน และว่างเปล่า การเรียน การสอนจึงต้องดำเนินไปอย่างเข้มงวดกวดขัน และการใช้อำนาจบังคับบัญชา วิธีสอนที่เป็นแบบฉบับนั้นจะเป็นการบอกความรู้ และการสาธิต โดยครูมักเรียนเป็นผู้รับ และเขียนแบบครูจึงเป็นแหล่งความรู้และ แบบอย่างที่ดีทั้งหมด ของนักเรียน ลักษณะการสอนแบบนี้เป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มา ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๙ และบางแห่งก็ยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ส่วนการศึกษาแบบใหม่ หรือ การศึกษาแบบพัฒนาการ หรือแบบยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (child centered) นั้น เป็นวิธีการศึกษาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเฉพาะในระดับประถมและมีระบบศึกษาตอนต้น ทฤษฎีการศึกษาของฝ่ายนี้อาศัยแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก และ ธรรมชาติของความรู้ในลักษณะที่แตกต่างไปจากฝ่ายแรกคือ เห็นว่าเด็กนั้นโดยธรรมชาติมี แรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจ และความอยากรู้อยากเห็นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังเห็นว่าความรู้ และทักษะนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเด็ก และ เป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้เด็กมี "ความมองงาม" ขึ้นมาจากภายใน การศึกษานั้นไม่เป็นเพียงการหยิบยื่นบางสิ่งให้แก่ผู้เรียน โดยครู แต่จะเป็นกิจกรรมที่จะต้องร่วมมือกันระหว่างครูกับนักเรียน หรือ ระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งกิจกรรมเช่นนี้จะส่งเสริมให้เด็กเกิดการริเริ่ม สืบวงสิ่งทั้งหลายที่อยู่รอบตัว และค้นหาสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ครู นั้นจะคอยให้ความช่วยเหลือที่จำเป็น เพื่อเป็นหลักประกันว่า นักเรียนจะได้รับภาระกระตุ้นทางปัญญา และให้โอกาสที่จะได้รับการพัฒนา การเรียน การสอนก็จะเปลี่ยนไปจากสภาพเดิมที่ใช้ ห้องเรียนที่มี ความเป็นระเบียบเรียบร้อยมาเป็นการเรียน โดยให้เด็กมีโอกาส

ได้ค้นคว้าอย่างเสรี ค้นหาวิธี และสำรวจกิจกรรมโดยนักเรียนเอง หลักสำคัญก็คือ จะไม่แยกประสบการณ์ของเด็กออกเป็น เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือ วิชาอื่น ๆ เพราะความรู้นั้นไม่ใช่รายวิชาที่จะแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด นักการศึกษาแบบใหม่ที่จะหลีกเลี่ยงการแบ่งเนื้อหา ที่เรียนออกเป็นรายวิชา และไม่จัดหลักสูตรประเภทแบ่งรายวิชา แต่จะจัดในลักษณะเป็น กิจกรรมบูรณาการ (integrated activities) ทฤษฎีการศึกษาเช่นนี้จะเห็นตัวอย่างได้ ชัดเจน ในทฤษฎีการศึกษาของจอห์น ดุย และ นักการศึกษาแบบใหม่คนอื่น ๆ

๔. สรุป

จากที่กล่าวมานี้ เป็นการแสดงให้เห็นลักษณะทั่วไปของทฤษฎีการศึกษา และ การนำแนวคิดพื้นฐานด้านต่าง ๆ มาเป็นหลักและเป็นข้อกำหนดในการสร้างทฤษฎีการศึกษา ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างทฤษฎีการศึกษาโดยทั่วไป ของนักปรัชญาและ นักการศึกษาคนสำคัญในอดีต นับตั้งแต่เพลโต จอห์น ลอค รูสโซ เรื่อยมาจนถึง จอห์น ดุย ก็ได้ดำเนินการศึกษา ในทำนองเดียวกัน หรือ คล้ายคลึงกัน

ในปัจจุบันนี้แนวคิดพื้นฐานที่นำมา ใช้ในการสร้างทฤษฎีการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปตาม วัฒนาการของความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะในสาขาวิชาจิตวิทยา และ สังคมวิทยาเช่น จากทฤษฎีพัฒนาการเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กของ เพียเจต์ (Piaget) ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) หรืออาทิหลักการจากทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่ม Associationism และกลุ่ม Gestalt เป็นต้น การอาศัยความรู้ทางศาสตร์แต่ละแขนงเหล่านี้ มาเป็นพื้นฐานในการสร้างทฤษฎีการศึกษา จึงมีผลทำให้ทฤษฎีการศึกษาในปัจจุบัน มีลักษณะลึกซึ้งในเรื่องเฉพาะด้าน (specialization) เช่นเดียวกับลักษณะการศึกษาขั้นคณา ของศาสตร์หลายๆ แขนง ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ (specialist) ไม่

นอกจากนี้ทฤษฎีการศึกษา ในปัจจุบันสามารถ
ที่จะนำข้อมูล ข้อเท็จจริงในเชิงวิทยาศาสตร์มาเป็น
หลักฐานอ้างอิงในการยืนยันสมมุติฐาน และการกำหนด
แนวคิดพื้นฐานในแต่ละด้านของทฤษฎีนั้น ๆ ทำให้
ทฤษฎีการศึกษามีลักษณะใกล้เคียงกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์

มากขึ้นกว่าแต่ก่อน อย่างไรก็ตามแนวคิดพื้นฐานของ
ทฤษฎีการศึกษาก็ยังอยู่ในขอบข่ายของ แนวคิดพื้นฐาน
๓ ด้าน คือ (๑) จุดมุ่งหมายของสังคม (๒) ธรรมชาติ
ของความรู้ และการเรียนรู้ และ (๓) ธรรมชาติ
ของผู้เรียนอยู่นั่นเอง

บรรจง จันทรส